Opetus- ja kulttuuriministeriö 11.1.2019
ylijohtaja Riitta Kaivosoja

EDUSKUNNAN TULEVAISUUSVALIOKUNNALLE

LUOVIEN ALOJEN TULEVAISUUS

Valtioneuvoston tulevaisuuskatsaus kuvaa monipuolisesti työn murrosta ja siihen liittyviä näkökulmia. Opetus- ja kulttuuriministeriön oma tulevaisuuskatsaus lähestyy yhteiskunnan muutoksia erityisesti osaamisen, luottamuksen ja merkityksellisen elämän näkökulmista. Katsauksen mukaan **”Osaavat ja luovat ihmiset ovat Suomen tärkein voimavara ja kilpailutekijä”**. Tulevaisuuskatsauksen mukaan ”*Luottamus on edellytys demokratialle, sosiaaliselle yhteenkuuluvuudelle, turvallisuudelle, hyvinvoinnille ja taloudelle. Luottamus säilyy, kun ihmiset kokevat elämänsä merkitykselliseksi ja voivat osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnassa.*” **Kulttuuripolitiikan yhtenä tehtävänä on huolehtia luovuus- ja aineettoman pääoman uudistumisesta panostamalla taiteeseen, kulttuuriin ja luoviin aloihin**.

Vaikka työ, taloudellinen tuotanto ja yhteiskunnatkin muuttuvat jatkuvasti – ja ilmeisesti yhä kiihtyvällä tahdilla – tietyt asiat ovat pysyviä tai suhteellisen pysyviä. Opetus- ja kulttuuriministeriön tulevaisuuskatsauksen korostama luottamus on demokraattisen yhteiskunnan pysyvä edellytys. Pysyvältä näyttää myös taloudellisen tuotannon kehitys, jossa **osaaminen ja luovuus - aineeton pääoma - on muodostunut aidoksi tuotannontekijäksi työn, pääoman ja tuotantovälineiden rinnalle. Aineeton pääoma on merkittävä kasvun ja tuottavuuden ajuri ja investointien kohde. Se muodostaa myös valtaosan suurimpien yritysten markkina-arvosta.**

Aineettoman pääoman vaikutusta talouskasvuun ja tuottavuuteen ovat arvioineet mm. OECD ja Iso-Britannian NESTA. OECD:n arvion mukaan yritysten investoinnit aineettomaan pääomaan ovat vastanneet 20 – 34 % keskimääräisestä työvoiman tuottavuuden kasvusta. NESTA puolestaan on laskenut, että designin osuus oli noin 17 % kaikista aineettomaan pääomaan tehdyistä investoinneista, jotka vastasivat Iso-Britanniassa vuosina 2000 - 2008 yhteensä 63 % työvoiman tuottavuuden kasvusta. Teemaa on kuvattu tarkemmin Luovat alat Suomen talouden ja työllisyyden vahvistajina -työryhmän raportissa (Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:18).

Suomessa kulutetaan kulttuuria enemmän kuin aiemmin monilta osin, muun muassa museoissa käynti on kasvanut voimakkaasti ollen vuonna 2017 jo 7 miljoonaa kävijää. Kirjastojen käyttö on edelleen maailman huippuluokkaa. Kulttuurin taloudellisia vaikutuksia tutkitaan aiempaa enemmän. Viimeksi julkaistiin Mikko Rytkösen tutkimus Pohjois-Pohjanmaan musiikki- ja muiden festivaalien taloudellisista vaikutuksista, jotka olisivat vuonna 2017 yli 20 miljoonaa euroa. Kulttuuriviennin arvo kasvaa muun muassa musiikissa ja pelialan liikevaihto on yli kaksi miljardia euroa, josta Suomen kansallinen pelimarkkina on noin 190 miljoonaa euroa. Suomen pelinkehityksen liikevaihdosta 98 prosenttia tulee ulkomailta. Suurin yksittäinen syy tulla Suomeen on Visit Finlandin mukaan nykyisin museot, linnat ja monumentit eli kulttuuri. Taide ja kulttuuri toimivat näin ollen monella tavoin kasvun moottoreina, hyödyttävät muuta elinkeinotoimintaa ja luovat vahvasti imago- ja brändivaikutuksia.

Opetus- ja kulttuuriministeriön näkemyksen mukaan Suomessa aineettomaan pääomaan tehtävät investoinnit eivät kuitenkaan ole riittäviä ja luovien alojen vahvistamisen toimenpiteet samoin kuin monialainen yhteistyö ovat puutteellisia. Elinkeinoelämän keskusliiton pk-yrityskyselyn ja Ornamon yrityskyselyn mukaan vain noin 20% suomalaisista yrityksistä hyödyntää muotoilua toiminnassaan ja 60-

70% pk-teollisuudesta ei panosta aktiivisesti muotoiluun. Myös kyvyssämme muuntaa aineettoman pääoman luomiseen tehdyt investoinnit taloudelliseksi arvoksi ja kannattavaksi elinkeinotoiminnaksi on parannettavaa. Käsityksemme mukaan nämä heikkoudet ilmenevät elinkeinorakenteen hitaana monipuolistumisena.

Aineettoman pääoman luominen, hyödyntäminen ja kaupallistaminen eivät liity vain luoviin aloihin, mutta **luovat alat ovat aineettoman pääoman luomisen ytimessä ja niillä on suuri merkitys myös sen hyödyntämisessä ja kaupallistamisessa.** Luovien alojen vahvistaminen on keino edistää aineettomaan pääomaan perustuvaa taloudellista tuotantoa. Luovien alojen tulevaisuus Suomessa riippuu julkisen hallinnon ja elinkeinoelämän halusta ja kyvystä panostaa niihin ja hyödyntää niiden osaamista. Tässä kokonaisuudessa tekijänoikeusjärjestelmän toimivuus on avainasemassa sekä luovien tekijöiden että heidän teoksiinsa pohjautuvan liiketoiminnan kannalta

Luovat alat Suomen talouden ja työllisyyden vahvistajina –työryhmä identifioi kuusi luovien alojen kasvun estettä ja teki esitykset esteiden poistamiseksi. Opetus- ja kulttuuriministeriö katsoo, että työryhmän näkemykset ja esitykset ovat edelleen täysin päteviä ja korostaa**, että luovien alojen koko potentiaalin hyödyntäminen edellyttää kulttuuripolitiikan toimien lisäksi elinkeinopoliittisia toimia**. Tällä hallituskaudella perustettu Business Finland on valtion tärkein yrityspalveluorganisaatio. Sen toiminnan käynnistäminen on ollut merkittävä ponnistus. Opetus- ja kulttuuriministeriö katsoo, että **luovien alojen vahvistaminen edellyttää nykyistä vahvempaa Business Finlandin panostusta ja sen palveluiden saattamista täysimääräisesti luovien alojen yritysten käyttöön. Tämä tarkoittaa euromäärältään riittävän vahvan ohjelman/ohjelmien muodostamista Business Finlandiin luovien alojen tarpeisiin. Ohjelman tavoitteet ja sen jakaman rahoituksen kriteerit tulee laatia siten, että ohjelma tunnistaa luovien alojen erityispiirteet ja tukee toimialan kehitystä. Business Finlandin rahoituspäätösten tekemiseen liittyvästä luovien alojen osaamisesta tulee myös huolehtia.**

Business Finland rahoittaa ennen kaikkea yrityksiä, jotka tähtäävät kansainvälisille markkinoille. Useat luovien alojen yritykset ovat kuitenkin pieniä ja toimintansa alkuvaiheessa. Näiden toiminnan vahvistamiseksi opetus- ja kulttuuriministeriön rahoituksella ja AVEK:n toimiessa avustusten jakajana on toteutettu CreaDemo ja DigiDemo-avustuskokonaisuuksia, yhteensä noin 1,3 miljoonaa euroa vuodessa. Molemmista ohjelmista on saatu erittäin hyvät kokemukset. Esimerkiksi sekä Rovion että SuperCellin ensimmäisiä peliaihioita on aikanaan tuettu DigiDemosta. Arvioitaessa Digidemo-määrärahan hyötyjä on huomattu, että Suomesta puuttuu pienille yrityksille, jotka ovat em. ohjelmien kautta kehittäneet hyviä sisältöjä ja liiketoiminnan aihioita, seuraava tukiporras, jossa olisi mahdollisuus rahoittaa toimijoita, jotka eivät vielä täytyä Business Finlandin tuen myöntämisen kriteerejä, kuten yrityksen vakavaraisuutta, omarahoitusosuutta yms. **Opetus- ja kulttuuriministeriön näkemyksen mukaan luovien alojen nykyistä suuremman potentiaalin käyttöönottamista edistäisi, jos voitaisiin harkita Business Finlandin kehittämistä tukemaan myös pieniä luovien alojen yrityksiä.**

Luovien alojen taloudellisen merkityksen rinnalla opetus- ja kulttuuriministeriö korostaa luovien alojen merkitystä dynaamiselle kulttuurielämälle ja kansalaisten osallistumiselle sekä osallisuudelle. Euroopan neuvoston toimeksiannosta laadittu kulttuurin ja demokratian välistä suhdetta kuvaava indikaattoriviitekehys osoittaa, että kulttuurin ja demokratian välillä on vahva positiivinen korrelaatio samoin kuin mm. kulttuuriosallistumisen ja ihmisten kokeman luottamuksen välillä, mihin myös ministeriön tulevaisuuskatsaus viittaa.

Taide- ja kulttuuripalvelujen sekä kirjastopalvelujen hyvä saavutettavuus samoin kuin koulutus ja huolehtiminen digitaalisisesta osaamisesta ja lukutaidosta ovat keskeisiä tekijöitä kasvatettaessa yhteiskunnan luovuuspotentiaalia. Kuluvan hallituskauden aikana on toteutettu kulttuurin saavutettavuuden parantamiseen liittyvä kärkihanke. Se jakaantui kahteen osaan, joista toisessa lisättiin

taiteen perusopetuksen ja lastenkulttuurin ammattilaisten ohjaamaa harrastamista koulujen iltapäivissä ja päiväkotipäivän yhteydessä ja luotiin uusi harrastustunti-toimintamalli. Harrastustunteihin osallistui kolmen vuoden aikana noin 90 000 lasta ja nuorta 1000 koulussa ja 300 päiväkodissa. Rahoituksen myöntämistä edelsi kysely, jossa kysyttiin oppilaiden kiinnostuksenkohteita. Kahteen kertaan toteutettuun kyselyyn vastasi molemmilla kerroilla yli 100 000 koululaista. Koulukohtaisesti saaduista vastauksista ilmeni suuri kiinnostus taiteen ja kulttuurin harrastamiseen. Osalle lapsista hanke loi mahdollisuuden ainoaan harrastukseen.

Toinen osa kärkihankkeesta koski taide- ja kulttuuritoiminnan juurruttamista osaksi sosiaali- ja terveydenhuoltoa. Hankkeessa luotiin muun muassa opetus- ja kulttuuriministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön yhteiset suositukset maakunnille ja kunnille sekä ehdotukset konkreettisiksi toimenpiteiksi, joilla edistetään taiteen ja kulttuurin saatavuutta ja saavutettavuutta sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä.

Luovien alojen tulevaisuus erityisesti taiteellisen työn näkökulmasta

Monet valtioneuvoston tulevaisuusselonteossa kuvatut työn murrokseen liittyvät asiat ovat jo toteutuneet taidealoilla ja taiteilijoiden työskentelyssä. Sosiaaliturvaan liittyviä muutostarpeita taiteellisen työn näkökulmasta on kuvattu edellä mainitussa Luovat alat Suomen talouden ja työllisyyden vahvistajina –raportissa (OKM 2017:18). Taiteilijoiden työhän liittyviä haasteita on kuvattu yksityiskohtaisemmin opetus- ja kulttuuriministeriön Taide- ja taiteilijapolitiikan suuntaviivat –työryhmän raportissa (OKM 2018:34). Siinä todetaan, että taiteilijoiden koulutus, taiteilijan valmiudet ja taiteen tekotavat ovat kehittyneet, mutta taiteilijoiden korkea koulutustaso ei näy heidän asemassaan työmarkkinoilla. Muun muassa työttömyys on taidealoilla huomattavan suurta. Hyvin koulutettujen taiteilijoiden osaamista ja heidän koulutukseensa tehtyä investointia ei Suomessa hyödynnetä riittävästi. Tilanne on myös taiteilijan kannalta epätarkoituksenmukainen, sillä hänellä on liian vähän mahdollisuuksia tehdä sitä työtä, mihin hänet on koulutettu, ja saada varsinaisesta ammatistaan toimeentuloa.

Taiteilijan työmarkkina-asemalle on tyypillistä mosaiikkimainen rakenne, eli sama henkilö saattaa kalenterivuoden aikana saada tuloa monella eri tavalla: yrittäjämäisestä toiminnasta, palkansaajana, apurahoina ja tekijänoikeuskorvauksina. **On tärkeää, että taiteilija pystyy hyödyntämään osaamistaan monipuolisesti ja toimimaan vuorotellen tai rinnakkain sekä palkansaajana että yrittäjänä, ja että tukijärjestelmä ei muodosta estettä taiteilijan osaamisen monipuoliselle hyödyntämiselle ja toimeentulon saamiselle sekä yrittäjätoiminnasta, palkkatuloina että tekijänoikeustuloina**.

Taiteen, kulttuurin ja luovien alojen merkitys kasvaa sekä tuotanto- että palvelusektorina. Kasvu liittyy niiden tuottamiin kokemuksiin, elämyksiin ja muihin välittömiin vaikutuksiin. Taide- ja taiteilijapolitiikan suuntaviivat –työryhmä esitti, että **eri hallinnonalojen ja niiden toimijoiden tulisi lisätä strategista yhteistyötä taidetta ja kulttuuria koskevissa asioissa**. Tämä edesauttaisi muun muassa taiteen innovatiivisuuden ja sen yhteiskuntaa hyödyttävän potentiaalin saamista laajemmin esiin ja käyttöön.

Tulevaisuusselonteossa korostetaan osaamisen merkitystä. Taiteellisen työn ja työn murroksen näkökulmasta ylipäätään on keskeistä havaita, että kaikki eivät työskentele nyt eivätkä jatkossa työsuhteessa eikä heillä siten ole työnantajaa, joka kustantaisi osaamisen päivittämiseksi tarvittavan täydennyskoulutuksen. Taiteellisilla aloilla samoin kuin luovilla aloilla ylipäätäänkin on paljon tekijöitä, joiden toimeentulo on myös liian niukka siihen, että itse pystyisivät työstään saamilla tuloilla kustantamaan osaamisensa päivittämisen. Tämän johdosta **selonteossa esitetty malli, jossa henkilöllä olisi käytössään henkilökohtainen, työnantajasta riippumaton tuki kouluttautumiseen ja osaamisen päivittämiseen (tulevaisuusselonteon Toimenpide-ehdotus 8: Luodaan yli 35-vuotiaille uratili tai koulutusseteli)**

vaikuttaa tarkoituksenmukaiselta ja perustellulta. Tämä olisi yksi toimenpide, jolla voidaan huolehtia siitä, että taiteilijan tai muun luovan alan toimijan koulutukseen tehty investointi ja hänen luova osaamisensa saadaan yhteiskunnan käyttöön koko työuran ajan.

Valtion rahoitus taiteeseen ja kulttuuriin on noin 0,8 prosenttia valtion talousarvion loppusummasta, jos tarkastellaan ao. luvun määrärahoja (29.80). Rahoitus kohdentuu toimialan virastoille (Taiteen edistämiskeskus, Museovirasto, Kansallinen audiovisuaalinen instituutti, Suomenlinnan hoitokunta, Celia), teattereiden, orkestereiden ja museoiden valtionosuuksiin, eri taiteenalojen edistämiseen, kulttuuriperintöön, taiteilija-apurahoihin ja –eläkkeisiin, yleisten kirjastojen toimintaan, kansallisille taidelaitoksille, kulttuurirakentamiseen, kulttuuritapahtumiin, lainauskorvauksiin, yksityisen kopioinnin hyvitykseen, kulttuurivientiin, kulttuurimatkailuun, ulkomailla toimiville kulttuuri-instituuteille, taiteen tiedotuskeskuksille, toimialan tutkimukseen ja kehittämiseen, kansainväliseen toimintaan jne. Rahoituksesta jo yli puolet tulee rahapelitoiminnan voittovaroista. Opetus- ja kulttuuriministeriön näkemyksen mukaan taiteeseen ja kulttuuriin ei panosteta riittävästi suhteessa siihen, mikä on niiden merkitys yhteiskunnan ja talouden kehityksessä. **Tämän vuoksi valtion talousarvion luvun 29.80 osuus valtion talousarviossa tulisi nostaa vuoteen 2023 mennessä yhteen prosenttiin valtion talousarvion kokonaismenoista. Samalla tulee huolehtia siitä, että taiteelle ja kulttuurille korvataan budjettirahoituksella mahdollinen rahapelitoiminnan tuottojen pieneneminen.**

Liite: Kulttuuri- ja taidepolitiikkaa koskevat hallitusohjelmaesitykset vuosille 2019-2023. Opetus- ja kulttuuriministeriö, kulttuuri- ja taidepolitiikan osasto